
ВІДМЕЖУВАННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ

В статті розглянуто ознаки за якими масові заворушення відмежовують від суміжних складів злочинів. Зроблено висновок щодо доцільності існування кримінальної відповідальності за масові заворушення.

Ключові слова: масові заворушення, погроми, підпали, відмежування злочинів, громадський порядок.

В статье рассмотрены признаки по которым массовые беспорядки отграничивают от смежных составов преступлений. Сделан вывод о целесообразности существования уголовной ответственности за массовые беспорядки.

Ключевые слова: массовые беспорядки, погромы, поджоги, отграничения преступлений, общественный порядок.

The characteristics which delimits mass riots from related crimes are considered in the article. It concludes that it's reasonable to set criminal responsibility for the mass riots.

Keywords: mass riots, smashes, arsons, delimitation of crimes, public order.

У чинному Кримінальному кодексі України передбачено кримінальну відповідальність за організацію масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя, а також за активну участь у масових заворушеннях (ст. 294 КК України). Масові заворушення караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

Цей склад злочину не є новим для українського законодавства. Зазначений склад злочину під назвами «виступ», «гвалт», «бунт», «рокош» тривалий період часу вважався посяганням на владу руських та литовських князів, польських королів та українських гетьманів. Після входження Гетьманщини до складу Росії він дістає назву «сходьбище», «скоп», «повстання», «скопище», «смута», що їх дореволюційне російське законодавство відносило

до злочинів проти порядку управління. Аналогічна оцінка цих злочинних дій була за часів відродження Української держави 1917-1921 рр. У перших радянських нормативно-правових актах масові заворушення було віднесено до контрреволюційних злочинів, а в кримінальних кодексах УСРР 1922-го та 1927 років під назвою «масові безпорядки» - до злочинів проти порядку управління. Кримінальний кодекс УРСР 1960 року звужив коло протиправних діянь, які охоплювали поняття «масові безпорядки». Чинний Кримінальний кодекс України, прийнятий 2001 року, визначає такий склад злочину, як «масові заворушення», й відносить його до злочинів проти громадського порядку та моральності [1].

Деякі питання кримінальної відповідальності за масові заворушення було досліджено у працях знаних науковців. Значний внесок в цьому напрямку було зроблено такими вченими, як В. О. Антюхов, Б. Г. Баланник, В. М. Безденежных, В. А. Бельський, В. В. Борисов, І. І. Веремеєнко, О. О. Вознюк, І. П. Голосніченко, В. М. Григорьев, П. І. Гришаєв, В. В. Гуцин, О. М. Горбунова, І. М. Даньшин, В. Т. Дзюба, В. М. Дмитрук, М. Д. Дурманов, Ю. В. Іщенко, О. В. Кириченко, І. М. Копотун, В. В. Кузнецов, Н. Ф. Кузнецова, В. М. Куц, О. В. Таланов, В. О. Шамрай, с. І. Федорлян, с. С. Яценко та ін.

Незважаючи на тривалу історію існування такого складу злочину як масові заворушення та науковий інтерес до проблем кваліфікації цього злочину залишаються складнощі в юридичній оцінці та кваліфікації масових заворушень. Саме це й обумовило вибір теми запропонованої статті, метою якої є аналіз ознак складу масових заворушень та відмежування цього злочину від суміжних складів злочинів.

Проаналізувавши диспозицію ст. 294 КК України робимо висновок, що суміжними складами є дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України), умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України), терористичний акт (ст. 258 КК України), умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (ст. 270-1 КК України), групове порушення громадського порядку (ст. 293 КК України), масові заворушення (ст. 294 КК України), заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК України), хуліганство (ст. 296 КК України), захоплення державних або громадських будівель чи споруд (ст. 341 КК України).

По-перше, вказані норми посягають на різні за своєю суттю суспільні відносини (об'єкти). Так, основним безпосереднім об'єктом умисного знищення або пошкодження майна є суспільні відносини у сфері власності. Об'єктом дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади є національна безпека. Об'єктом умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства та терористичного акту є громадська безпека. Основним безпосереднім об'єктом захоплення державних або громадських будівель чи споруд є нормальна діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; нормальна робота будь-яких інших підприємств, установ, організацій, а додатковим обов'язковим – відносини власності або встановлений порядок користування будівлями чи спорудами.

Разом з цим, при вчиненні масових заворушень основним безпосереднім об'єктом, якому безпосередньо заподіюється шкода є громадський порядок. Громадський порядок, як об'єкт масових заворушень – це урегульована нормами права та взята під охорону закону про кримінальну відповідальність сукупність суспільних відносин, що формуються у сфері забезпечення нормальних умов праці, відпочинку, побуту і спокою громадян [2]. У злочинах, передбачених ст. 194, 270-1, 341 КК України, навпаки, громадський порядок може виступати лише в якості додаткового факультативного об'єкту – якому шкода при вчиненні злочину може і не заподіюватися взагалі.

Злочини, вказані у переліку слід також відмежовувати за ознаками (особливостями) об'єктивної сторони. Так, об'єктивна сторона умисного знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України) характеризується суспільно небезпечними діями, що полягають у знищенні чи пошкодженні майна, наслідками у вигляді шкоди у великих розмірах і причинним зв'язком між вказаними діями і наслідками (шкодою у великих розмірах визнається сума, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян). При вчиненні масових заворушень, розмір шкоди є оціночною категорією і фактично на наявність складу злочину та кваліфікацію не впливає.

Відповідно до чинного законодавства, ст. 194 КК України є загальною по відношенню до інших статей (норм) КК України. Так, якщо предметом злочину є об'єкти житлово-комунального

господарства застосовується ст. 270-1 КК України. Об'єктивна сторона цього злочину полягає в умисному знищенні або пошкодженні об'єктів житлово-комунального господарства, якщо це призвело або могло призвести до неможливості експлуатації, порушення нормального функціонування таких об'єктів, що спричинило небезпеку для життя чи здоров'я людей або майнову шкоду у великому розмірі. Злочин має матеріальний склад, тобто обов'язковими є суспільно небезпечні наслідки. При масових заворушеннях достатньо тільки діяння у вигляді знищення майна у тому числі й об'єктів житлово-комунального господарства.

Від масових заворушень, за ознаками об'єктивної сторони, слід відмежовувати й групове порушення громадського порядку. Так, дії, передбачені ст. 293 КК України, вчиняються не натовпом (як це має місце при масових заворушеннях), а учасниками окремої групи людей та не супроводжуються погромами, підпалами, насильством над особою й іншими діями підвищеної небезпеки.

Об'єктивна сторона закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК України), характеризується вчиненням однією з трьох дій: а) публічні заклики до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд; б) публічні заклики до насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку; в) розповсюдженням, виготовленням чи зберіганням з метою розповсюдження матеріалів такого змісту. Злочин визнається закінченим з моменту вчинення будь-якої з названих у ст. 295 КК України дій. Тобто при вчиненні цього злочину, на відміну від масових заворушень, ще відсутні конкретні дії, до яких закликає винна особа.

Вказані склади злочинів відмежовуються і за суб'єктивними ознаками. При масових заворушеннях дії завжди вчиняються стихійно та натовпом, причому ці дії супроводжуються погромами, підпалами, руйнуваннями, насильницьким виселенням громадян, нерідко озброєним опором представникам влади. Разом з цим, при вчиненні групового хуліганства ці ознаки відсутні, а його виконавці грубо порушують громадський порядок винятково з мотивів явної неповаги до суспільства. Відповідальність за масові заворушення несуть організатори та активні його учасники, тоді як за групові хуліганські дії – усі учасники.

Щодо відмежування масових заворушень від злочину, передбаченого ст. 109 КК України (дії, спрямовані на насильницьку

зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади) слід вказати, що у перших двох його формах характерною є спеціальна мета: насильницька зміна; чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. При вчиненні масових заворушень така мета злочину, як правило, відсутня.

Розглядаючи співвідношення масових заворушень (ст. 294 КК України) та терористичного акту (ст. 258 КК України) слід вказати, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони терористичного акту може виступати лише конкретна мета: 1) порушення громадської безпеки; 2) залякування населення; 3) провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення; 4) вплив на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами; 5) привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста). При вчиненні масових заворушень може бути й будь-яка інша мета злочину.

З вищевикладеного можна зробити наступні висновки. Масові заворушення – це завжди дії натовпу, який діє стихійно, хоча може бути й керованим цілком, чи в окремих своїх частинах. Такий натовп веде себе агресивно. Його учасники вчиняють дії, які визнаються злочинами і при їх виконанні однією особою. Але при вчиненні таких злочинів великою кількістю осіб вони стають більш суспільно небезпечними порівняно з їх вчиненням одноособово або групою осіб невеликої кількості. Саме це й аргументує кримінальну відповідальність за масові заворушення. Складом злочину, передбаченого ст. 294 КК України, охоплюється вчинення менш небезпечних, ніж цей злочин, посягань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тараненко М. М. Генеза законодавства про кримінальну відповідальність за масові заворушення в Україні / Тараненко М. М. // Віче. – 2012. – № 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3130/>
2. Тараненко М. М. Об'єкт масових заворушень / Тараненко М. М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///D:/Lena/%D1%80%D0%B5%D0%B9%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B3%202013-2014/VKPI_soc_2012_1_33.pdf

---

Стаття надійшла до редакції 09.07.2014
